

# Vantaan rikas esihistoria

**Sirpa Leskinen – Petro Pesonen: Vantaan esihistoria. Vantaan kaupunki, Keuruu, 2008. 336 s.**

■ Vuonna 1965 julkaistiin Helsingin pitäjän historian ensimmäinen osa, johon Ville Luho kirjoitti esihistorian jakson. Käsikirjoitus oli luovutettu historiatoimikunnalle hyvässä ajoin, mutta kuten paikallis-historioiden kohdalla joskus tapahtuu, painattaminen viipyi ja Luhon esitys oli jo ilmestyessään ajasta jäljessä. Alueella oli näet 1962 suoritettu arkeologinen inventointi, joka moninkertaisti muinaisjäännösten määrän, mutta Luholla ei ollut mahdollisuutta käsitellä uusia kohteita tarkemmin ja niistä tuli mukaan vain lyhyet maininnat.

Seuraavina vuosina tämä esihistorian osuus vanheni yhä nopeammin. Vantaan kaupungiksi rakentaminen pääsi 1960-luvulla alkuun ja sen alta jouduttiin tutkimaan monia varsin laajoja muinaisjäännösalueita. 1970- ja 1980-luvut olivat kaivausten vilkkainta kautta mutta kaivauksia on tehty myöhemminkin. Niinpä Vantaan esihistorian kirjoittamiseen on nyt ollut käytettävissä verrattomasti suurempi ja monipuolisempi aineisto kuin viitisenkymmentä vuotta sitten.

Teoksen ulkoasu on miellyttävä eikä sisällyskään tuota pettymystä. Kirjoittajat Sirpa Leskinen ja Petro Pesonen

ovat itse olleet mukana Vantaan tutkimuksissa ja tutustuneet moniin kohteisiin pintaa syvemmältäkin. Mistään ei ilmene, millainen työnjako on ollut, mutta notkeasti sujuvasa tekstissä ei erotu saumakohteita. Siinä on myös vältetty liiallista arkeologista slangia eikä Vantaata jätetä irralliseksi saarekkeeksi, vaan se liitetään koko Suomen vaiheisiin.

Varsinainen esihistoria käsittää 230 sivua, joilla selostetaan Vantaan oloja jääkaudelta historiallisen ajan alkuun saakka. Niihin sisältyy myös *Pintaa syvemmälle* -laatikoita, joista saa mm. tietoja muutamista löytöryhmistä, löytöjen iän määrittämisestä, ”ukkosennuolina” eli salaman kärkinä pidettyihin kiviesineisiin liittyneistä kansanuskomuksista ja mammutteistakin, joiden luita on Helsingistä ja Espoosta. Oman laatikkonsa olisi ansainnut myös muinaismuistolaki. Siitä puhutaan muinaisjäännösten löytämisen yhteydessä, mutta vain maankäyttösuunnitelun ja rakentamisen kannalta. Kuitenkin tällaisessa tavalisille kansalaisille tarkoitettussa teoksessa olisi paikallaan muistuttaa myös, miten maanomistajien, arkeologian harrastajien ja muidenkin pitäisi suhtautua muinaisjäännöksiin, joista kirjan liitteessä on luettelo.

Aluksi selostetaan Vantaan arkeologisen tutkimuksen historiaa sekä jääkauden jälkeistä luonnon kehittymistä. Hauska keksintö on kirjanmerkkiliuska, jonka aikataulukossa esitetään rinnakkain esihistorian jaksot ja Itämeren vaiheet sekä ilmaston ja metsien muutokset.

Koska valtaosa löydöistä on

kivikaudelta, teos painottuu luonnollisesti tähän aikaan. Tekijät ovat kivikauden tutkijoita ja käsittelevät asiantuntevasti aineistoaan. Lukijat saavat tietää, mitä löydöt kertovat asutuksesta, elinkeinoista, esineistä ja arkisista askareista sekä uskomuksista. Viimeksi mainituista ei ole säilynyt mitään konkreettista, mutta löydöistä voi päätellä, miten on suhtauduttu esimerkiksi vainajiin. Heitä ei ole ainakaan pelätty, vaan hautoja on asuinpaikkojen keskelläkin ja niihin annetut tavarat merkinnevät uskoa kuolemanjälkeiseen elämään.

Itse kertomuksen lähtökohata on paljon puhuttu Kristiinankaupungin Susiluola, jota muutamat arkeologit ja geologit pitävät yli 120 000 vuoden takaisten neandertalilaisten asuinpaikkana; toiset taas eivät pidä todisteita siitä ollenkaan vakuuttavina. Vantaan kannalta Susiluola on kyllä ajallisesti turhan etäinen, varsinkin kun sen mahdollisilla asukkailla ei varmasti ollut mitään yhteyttä siihen väestöön, joka vasta kymmenisen vuosituhatta sitten tuli asuttamaan viimeisimmästä jäätiköitymisestä vapautunutta Suomenmaata.

Siinä vaiheessa Vantaan alue oli veden alla ja kesti vielä parituhatta vuotta ennen kuin maankohoaminen nosti riittävästi elämiseen kelpavaa maata. Vanhin vantaalaiselta asuinpaikalta saatu kalibroitu eli korjattu radiohiiliajoitus on toistaiseksi Keravanjoen varresta Nissbackasta, 7450–7170 eKr. (Korjaamaton aika on 8255 ± 55BP eli ennen nykyäikää. Jos lukijalta on selostus ajoitusmenetelmästä mennyt

ohi silmien, hämmentää ehkä se, että viitteissä sekä liitteenä olevassa muinaisjäännosluettelossa ajoitukset ovat pelkäättään kalibroimattomina.) Silloin ihmiset olivat ehtineet levittäytyä Suomessa jo Lappiin asti, kaikkialle missä eläminen oli mahdollista.

Maan yhä kohotessa Vantaankin asutus lisääntyi ja mm. Myyrmäen ympäristöön syntyi laaja asuinpaikkojen keskittymä. Runsaslöytöisimmät paikat ovat olleet aseman länsipuolella sijaitsevat Jönsas ja Kilteri, joiden kohdalle rakennettiin Myyrmäen keskusta. Jönsaksen vanhimmat ajoitukset ovat vuoden 7000 vaiheilta, Kilterissä asutus on muutamia vuosikatoja nuorempaa. Siellä alueen ensimmäisiä asukkaita on muistettu katujen ja torien nimistössä: Kivikirveenkuja, Ruukuntekijäntie, Meripihkapolku, Punamultapolku, Liesitori jne. Jönsaksen kaivaukset kuuluivat suurimpiin Suomessa tehtyihin ja niille on teoksessa omistettu oma laaja *Pintaa syvemmälle* -osionsa.

Ensimmäisten asukkaiden tullessa Myyrmäen alue oli kalastajille edullista saaristoa ja pysyi sellaisena vielä pari kolme vuosituhatta. Kuitenkin apajat vähitellen huononivat ja merenrannan loitontuessa asutuksen painopiste siirtyi etelämmäksi Malminkartanon maille. Sen vuoksi Suomessa yleistä kampakeramiikkaa esiintyy Myyrmäen paikoilla jokseenkin niukasti. Muualla Vantaalla on kuitenkin ollut enemmän kampakeraamista asutusta, etenkin Keravanjoen silloisella suuseudulla Tikkurilan Jokiniemen alueella.

Vuoden 3200 vaiheilla eKr.

siirtyi Suomenlahden takaa nuorakeraamista väkeä, jonka kulttuuri täysin poikkesi kampakeraamisesta. Se ei asettunut aivan veden äärelle, vaan asetui kauemmaksi rannasta, usein jo ajat sitten hylätyille asuinpaikoille, jotka olivat entisen asumisen jäljiltä pysyneet niin aukeina, ettei niiltä tarvinnut raivata suurta metsää. Esimerkiksi Jönsakseen on syntynyt nuorakeraamista asutusta kalmistoinen ja myös Jokiniemen kampakeraamisilta paikoilta on löydetty nuorakeraamista aineistoa.

Virossa nuorakeraamisella kulttuurilla oli jo maataloutta, ja on paljon keskusteltu siitä, tuliko uusi elinkeino nyt Suomeenkin. Kiistattomia todisteita kuten viljan siitepölyä tai varmoja jäännöksiä kotieläimistä ei meiltä ole, mutta kuten Vantaankin esihistoriassa esitetään, epäsuoria viitteitä viljelystä on havaittu. Vanhastaan sellaisia ovat mm. pyyntivälineiden puuttuminen löydöistä sekä se, että nuorakeraamisten asuinpaikkojen ja rannan välillä yleensä on laitmeksi sopivaa niittyä. Pois on kuitenkin jätetty muutamat 1990-luvun Jokiniemen löydöt: Sandlidenistä löytyneet nautan hampaan palat ja ohranjyvä sekä kulttuurikerroksen alla havaitut mahdolliset kuokan jäljet, joita on löytösyvyyden perusteella arveltu maanmuokkauksen merkeiksi. Niistä ei ole saatu ajoituksia ja ne lienevätkin historialliselta ajalta, mutta koska niistä joissakin julkaisuissa on puhuttu kivikautisina, nekin olisi hyvä ollut mainita. Tässä voisi pohtia sitäkin, mitä kuitua on ollut se ohut punottu lanka, jolla nuo-

rakeraamisia astioita on koristeltu ja joka vaikuttaa liian hienolta niini- tai nokkoslangaksi. Olisiko se ollut peltavaa? Siitä meillä on varmoja löytöjä vasta ajanlaskun vaihteesta, mutta ainakin Ruotsissa peltavaa on kasvatettu jo kivi-kaudella.

Varmoja viljelyn jälkiä ei Vantaalta ole löytynyt koko esihistorialliselta ajalta, mutta mahdollista pronssikautista viljan siitepölyä on lähiseuduilta, ja Espoossa on viljelty ohraa vuoden 200 vaiheilta jKr. lähtien. Asutusta on kyllä ollut Vantaallakin, kuten mm. pari pronssikauden ja rautakauden vaihteen hautauskirkko Kilteristä sekä Jönsaksen varhaisrautakautinen keramiikka ja tulisijat osoittavat.

Vantaan vähälöytöiset pronssikausi ja rautakausi on käsitelty lyhyen kaavan mukaan ja lopuksi pistäydytään vielä Pyhän Laurin kirkkomaallakin. Vaikka se ei kuulu enää esihistoriaan se on otettu mukaan siellä suoritettujen arkeologisten kaivausten takia.

Rautakauden lopun löydöt ovat koko Karjaan itäpuoliselta Uudenmaan rannikolta niukoja ja Vantaalta ne puuttuvat miltei kokonaan. Synä tähän autiuteen on pohdittu alueen kuulumista hämäläisten ja virolaisten etupiiriin, pelättyjen viikinkien uhkaa yms. Ei-arkeologisten viitteiden perusteella kirjoittajat arvelevat kuitenkin, että Helsinginkin seudulla on jossain määrin ollut suomalaisasutusta ennen ruotsalaisten tuloa vuoden 1200 vaiheilla jKr.

Teoksesta voi nähdä, miten monenlaisista asioista voi kai-vauksissa saada selkoa, mutta

kaikkean ei löydy vastausta. Esimerkiksi Kilteristä on tullut esille kolme kuoppaa, jotka muodon, koon ja fosfaattianalyysin perusteella vaikuttavat haudoilta. Niistä saadut radiohiiliajoitukset merkitsevät kuitenkin vain muutaman sadan vuoden ikää, jolta ajalta pitäisi vielä olla jäljellä luiden jäännöksiäkin. Ristiriitaisten tulosten takia kuoppien merkitys jää aivan hämäräksi ja niistä joudutaan puhumaan ratkaisevammattomina ”mysteereinä”.

Huolellisillekin sattuu virheitä, mutta monia ei tässä teoksessa ole osunut vastaan. Pari kolme asiaa on syytä oikaista: – Antrean kivikautisen verkon sanotaan (s.131) aivan oikein olevan pajun niintä, mutta sivulla 158 siitä puhutaan lehmuksen niinenä. – Maantieteellinen erehdys on meripihkaa käsittelevässä *Pintaa syvemmmälle* -tekstissä, jossa sitä sanotaan löytyvän etenkin Riianlahden rannalta. Sen tärkein esiintymisaluehan on, kuten kartalle on merkitty, Itämeren kaakkoiskulmalla, nykyisen Kaliningradin alueella. – Monet etenkin arkeologeille tärkeät museonumerot sisältävät aina virhemahdollisuuden. Niitä enempiä tarkistamatta Maarinkunnaan ristikuvioiden savi-idolin katkelman numero kuvatekstissä on virheellisesti 30464:8163 mutta viitteessä oikein 30464:8136. Tässä yhteydessä voi myös huomauttaa selvyuden vuoksi, että paleoliittiset idolit on tehty mammutin hampaista eikä nykylefanttien norsunluusta.

Teoksen liitesivuista vie pääosan luettelo Vantaan muinaisjäännöksistä. Sen avulla vantaalaiset pääsevät selville

ympäristönsä kohteista ja toivottavasti myös paikalliset viranomaiset tutustuvat niihin ja ottavat ne huomioon maankäytön suunnittelussa. Hyödyllisiä ne ovat arkeologeillekin, jotka saavat teoksesta ennen julkaisematonta tietoa. Liitteisiin kuuluu myös kartoja eri vuosituhansilta, joista selviää muinaisjäännösten ajoitukset. Paikallistamista helpottavat Helsingin pitäjän kirkon, Malmmin ja Seutulalan lentokenttien sekä nykyisen päätiestön merkitseminen; eduksi olisi, jos tekstissä mainitut Mätäjoki, Vantaanjoki ja Keravanjoki erottuisivat kartoilla selvempinä.

Kuvitus on kiitettävän runsas ja värikäs: valokuvia, piirroksia ja maalauksiakin. Valokuvista saa havainnollisen käsityksen arkeologisten kaivausten vaiheista ja lisäksi niistä voi nähdä, millaisia monet maisemat olivat ennen kuin rakentaminen muutti niitä. Siten ne osaltaan kuvastavat Vantaan kehittymistä maaseudusta kaupungiksi. Esineistöä esitellään monipuolisesti ja koska aikojen kuluessa on paljon kokonaan hävinnyt, on mukana myös rekonstruktioita, joista mm. näkyy miten kivi- kirveitten reiättömät terät on kiinnitetty varsiin.

Tom Björklundin maalaukset esittävät tuokiokuvia esihistoriallisesta elämästä ja ne vastaavat hyvin nykytutkimuksen käsityksiä. Niistä ei tarvitse esittää paljon huomautuksia, vaikka joitakin yksityiskohtia joutuu hiekan miettimään. Esimerkiksi, millä välineillä kivi- kauden miehet muotoilivat partaansa tai miten he saivat leikatuksi tukkansa niin tasai-

seksi ”patakampaukseksi” (kuvat s. 166 ja 168–69)? Syntyisikö sellainen vaikkapa terävällä piikiviliuskalla?

Kirjoittajien ohella kuuluu Vantaan kaupungille kiitos, että vuosikymmenten tutkimusten tuottama runsas ja monipuolinen aineisto nyt on saatu julkisuuteen. Tuloksena on ollut komea ja sisältörikas teos, johon kyllä muidenkin kuin vantaalaisten kelpaa tutustua.

*Matti Huurre*